

Schleiermacher'in Psikolojik Yöntemi (Hermenötüğü) ve Kur'ân'a Uygulanmasının İmkânı

Schleiermacher's Psychological Method (Hermeneutics) and Its Possibility of Application to the Qur'ân

Fatih Özaktan

Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi

Tefsir Ana Bilim Dalı

Dr., Afyon Kocatepe University, Faculty of Islamic Sciences

Department of Tafsir

Afyonkarahisar, Türkiye

fatihozaktan@hotmail.com orcid.org/0000-0001-9019-765X

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 02 August/Ağustos 2022

Accepted/Kabul Tarihi: 04 December/Aralık 2022

Published/Yayın Tarihi: 15 December/Aralık 2022

Pub Date Season/Yayın Sezonu: December/Aralık

Volume/Cilt: 26 **Issue/Sayı:** 2 **Pages/Sayfa:** 823-840

Cite as/Atıf: Özaktan, Fatih. "Schleiermacher'in Psikolojik Yöntemi (Hermenötüğü) ve Kur'ân'a Uygulanmasının İmkânı". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (Aralık 2022), 823-840. <https://doi.org/10.18505/cuid.1153021>

Özaktan, Fatih. "Schleiermacher's Psychological Method (Hermeneutics) and Its Possibility of Application to the Qur'ân". *Cumhuriyet Theology Journal* 26/2 (December 2022), 823-840. <https://doi.org/10.18505/cuid.1153021>

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology/Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Fatih Özaktan).

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Schleiermacher's Psychological Method (Hermeneutics) and Its Possibility of Application to the Qur'an

Abstract: In terms of understanding and interpreting a text, both the Christian world and the Islamic world have developed a discipline appropriate to the nature of the belief in their own books. Schleiermacher, one of the names that had a profound effect on modern hermeneutics, proposes two methods for understanding and interpreting the New Testament (Gospels): grammatical and psychological methods. In this study, it was investigated whether the psychological method (hermeneutics) of Schleiermacher, who is a Christian theologian, can be utilized in the Qur'anic exegesis (*tafsir*) and interpretation (*Ta'wil*), and the similarities and intersections of this method with the sciences in the Qur'anic exegesis method have been attempted to be explained. In line with this goal, first of all, information about the understanding of the holy book in Christianity and Islam was given. Afterwards, the definitions of the intuitive and comparative method, psychological and technical task proposed by Schleiermacher in his psychological method were made and its contents were explained. In the last part, it has been evaluated whether the aforementioned methods would contribute to the interpretation of the Qur'an, and if a similar method has been formed as a science in the Islamic scientific tradition or in the method of *tafsir*, this was also stated. In addition, it has also been investigated whether the methods that cannot be used directly in the interpretation of the Qur'an can be applied to the authors of *tafsir* (*mufasssirin*) and the *tafsirs* they have written, in other words, to the *tafsir* corpus. In Schleiermacher's psychological method (hermeneutics), the main target is the text writer, not the text. The final achievement in this method, in which the author is centered, is that it is not possible to make a correct text analysis with a reading independent of the author. In this method, Schleiermacher proposes to know not only the text, but also the author and the sociocultural environment in which he lives. According to him, the geography and conditions of the author have a great influence on the formation of the text. Schleiermacher acknowledges that the authors of the Gospels; Matthew, Mark, Luke and John, were influenced by the sociocultural environment and added new meanings to the text and made additions. Therefore, he presented a method by considering how to understand a book that is partly inspired by God and partly a human product. Here, Schleiermacher built his psychological method (hermeneutics) on this understanding of revelation. According to him, the Bible texts should be read and interpreted in the context of the life and psychology of their authors. Knowing the non-linguistic context ensures a correct understanding of the Gospels. On the other hand, Muslims' faith in the holy book is completely different from Christians. The Qur'an was protected from *jinn* and devils in *bayt al-'izza* and *al-lawh al-Mahfooz* and no creatures were allowed to interfere during the revelation process. The Prophet (pbuh) first memorized it himself, then had it memorized by the Companions, had the revelation scribes dictate it, and it has been preserved as it was revealed until today with collected and replicated. The Qur'an is a completely divine and heavenly book, different in nature from human speech, it is the word of God in wording and meaning, and the sole owner of the Qur'an is God. The biggest difference between the Qur'an and the Bible; The Qur'an is the word of God and the Bible is a religious text containing the interpretations of the clergy. Applying Schleiermacher's psychological method in hermeneutics to the Qur'an means considering the Bible and the Qur'an, which are different from each other in terms of formation and source, as equal. Because of this difference between the two texts, using the methods and principles related to the *text writer* in Schleiermacher's psychological method in the interpretation of the Qur'an causes a great inconsistency. Is it possible to apply some of the methods related to the text in Schleiermacher's method in question to the text of the Qur'an? When the studies related to the Islamic scientific tradition and especially the discipline of *tafsir* are examined, it will be seen that a much more systematic version of Schleiermacher's methods related to the text was applied to the text of the Qur'an centuries ago. Therefore, there is no need to resort to them. On the other hand, it seems possible to apply this method to *mufasssirin* and *tafsirs*. Because the *mufasssir* is a human being, and his interpretation is a human-made work. According to Schleiermacher's psychological method, it is not correct to read any *tafsir* as pure text. *Tafsir* should be evaluated together with the psycho-social situation of the *mufasssir*. With this method, it is possible to reveal the social, political and theological thoughts that the *mufasssirin* have been influenced in their interpretations. This helps to identify right and wrong views, subjective and sociocultural effects in *tafsir*.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Schleiermacher, Hermeneutics, Psychological Method.

Schleiermacher'in Psikolojik Yöntemi (Hermenötiki) ve Kur'an'a Uygulanmasının İmkânı

Öz: Bir metni anlama ve yorumlama konusunda hem Hıristiyan dünyası hem de İslâm âlemi kendi kitaplarına olan inancın mahiyetine uygun bir disiplin geliştirmiştir. Modern dönem hermenötikte derin etki bırakan isimlerden biri olan Schleiermacher, Yeni Ahit'i (İnciller) anlama ve yorumlamada gramatik ve psikolojik yöntem olmak üzere iki yöntem önermektedir. Bu çalışmada Hıristiyan bir teolog olan Schleiermacher'in psikolojik yönteminden (hermenötik) Kur'an tefsir ve te'vilinde istifade edilip edilemeyeceği araştırılmış ve bu yöntemin tefsir usûlündeki ilimlerle benzerliği ve kesiştiği noktalar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu hedef doğrultusunda öncelikle Hıristiyanlık ve Müslümanlıktaki kutsal kitap anlayışı hakkında bilgi verilmiştir. Akabinde

Schleiermacher'ın psikolojik yönteminde önerdiği sezgisel ve karşılaştırmalı metodun, psikolojik ve teknik görevin tanımları yapılmış, muhtevası açıklanmıştır. Sonra da söz konusu metotların Kur'ân tefsirine katkısının olup olmayacağı değerlendirilmiş ve bu metotların bir benzeri İslâm ilim geleneğinde veya tefsir usûlünde bir ilim olarak teşekkül etmişse bu da belirtilmiştir. Ayrıca Kur'ân yorumunda doğrudan istifâde edilmesi mümkün olmayan metotların müfessirlere ve yazmış oldukları tefsirlere, diğer bir ifadeyle tefsir külliyyatına uygulanıp uygulanamayacağı da araştırılmıştır. Schleiermacher'ın psikolojik yönteminde (hermenötik) ana hedef metin değil, metin yazarıdır. Yazarın merkeze alındığı bu yöntemde nihâi kazanım; metin yazarından bağımsız bir okumayla doğru metin analizi yapmanın mümkün olmadığıdır. Schleiermacher bu yöntemde yalnızca metnin değil, metinle birlikte yazarı ve onun yaşadığı sosyokültürel çevreyi tanımayı önerir. Ona göre metnin oluşmasında yazarın yaşadığı coğrafyanın ve şartların etkisi büyüktür. Schleiermacher, İnciller'in yazarları olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın sosyokültürel çevreden etkilenerek metne yeni anlamlar yüklediklerini ve ilaveler yaptıklarını kabul eder. Dolayısıyla o, kısmen Tanrı ilhâmı, kısmen beşer ürünü olan bir kitabın nasıl anlaşılması gerektiğini düşünerek bir yöntem sunmuştur. İşte Schleiermacher, psikolojik yöntemini (hermenötik) bu vahiy anlayışı üzerine kurmuştur. Ona göre İncil metinleri, yazarlarının hayatı ve psikolojisi eşliğinde okunup yorumlanmalıdır. Metin dışı bağlamı bilmek İnciller'i doğru bir şekilde anlamayı sağlar. Diğer taraftan Müslümanların kutsal kitap inancı Hıristiyanlardan tamamen farklıdır. Kur'ân, Beytulizze'de ve Levh-i Mahfûz'da cinlerden ve şeytanlardan korunmuş, nüzûl sürecinde de hiçbir mahlûkun müdahalesine müsaade edilmemiş, Hz. Peygamber (s.a.s) de önce kendisi ezberlemiş, sonra sahabeye ezberletmiş, vahiy kâtiplerine yazdırmıştır. Böylece Kur'ân, cem ve istinsâh edilerek günümüze kadar da vahy edildiği şekliyle korunmuştur. Kur'ân, mahiyet itibarıyla beşer kelâmından farklı, tamamen ilâhî ve semâvî bir kitaptır, lafız ve manasıyla Allah'ın kelâmıdır, Kur'ân'ın yegâne sahibi Allah'tır. Kur'ân ile İncil arasındaki en büyük fark; Kur'ân'ın Allah kelâmı, İncil'in ise din adamlarının yorumlarını ihtiva eden dinî bir metin olmasıdır. Schleiermacher'ın hermenötikteki psikolojik yöntemini Kur'ân'a uygulamak, teşekkül ve kaynak bakımından birbirinden farklı olan İncil ve Kur'ân metnini bir tutmak anlamına gelir. İki metin arasındaki bu farktan dolayı Schleiermacher'ın psikolojik yöntemindeki *metin yazarıyla* ilgili metot ve ilkeleri, Kur'ân yorumunda kullanmak büyük bir tutarsızlığa neden olur. Bu durumda, Schleiermacher'ın söz konusu yöntemindeki *salt metinle* ilgili olan bazı metotları Kur'ân metnine uygulama imkânı var mıdır? İslâm ilim geleneği ve özellikle tefsir disiplini ile ilgili çalışmalar incelendiğinde görülmektedir ki, Schleiermacher'ın metinle ilgili olan metotlarının çok daha sistematik hali, asırlar önce Kur'ân metnine uygulanmıştır. Bundan dolayı da bunlara tevessül etmeye gerek yoktur. Diğer taraftan bu yöntemin, müfessir ve tefsirlere uygulanması mümkün gözükmemektedir. Zira müfessir, bir insandır ve tefsiri de insan mahsûlü bir eserdir. Schleiermacher'ın psikolojik yöntemine göre, herhangi bir tefsirin salt metin olarak okunması doğru değildir. Tefsir, müfessirin psiko-sosyal durumuyla birlikte değerlendirilmelidir. Bu yöntemle de müfessirlerin tefsirlerinde etkilenmiş oldukları sosyal, siyasal ve itikâdî düşünceler ortaya çıkarılabilir. Bu da tefsirde doğru ve yanlış görüşleri, sübjektif ve sosyokültürel etkileri tespit etmeye yardımcı olur.

Anahtar kelimeler: Tefsîr, Kur'ân, Schleiermacher, Hermenötik, Psikolojik Yöntem.

Giriş

Hermenötik, düşünceleri doğru bir şekilde sunma, iletme ve bir sözü doğru anlama (yorumlama) sanatıdır.¹ Hermenötikte genel geçer bir usûl mevcut olmayıp spesifik hermenötik biçimleri vardır.² Schleiermacher'ın ortaya koyduğu psikolojik yöntem, hermenötik düşünce yapısı içerisinde geliştirilmiş bir anlama biçimidir. Tefsîr sahasında son dönemlerde Kur'ân'ın nasıl anlaşılıp yorumlanması gerektiğine dair yöntem arayışı artmıştır. İster Doğu'da ister Batı'da olsun yeni yöntemlerin Kur'ân'ı anlamaya katkısı araştırılmıştır. Hermenötik sistem içerisinde Schleiermacher'ın ortaya koyduğu psikolojik yöntem de Kur'ân araştırmacılarının ilgisini çekmiştir. Ülkemizde tefsîr araştırmacıları, hermenötiğin Kur'ân yorumunda imkânı üzerinde durmuş, Endonezya'da hermenötik bir yorumlama yöntemi olan psikolojik yöntemin Kur'ân'a uygulanıp uygulanmayacağına dair çalışmalar yapılmıştır.³ Diğer taraftan Cezayirli Muhammed Arkoun (1928-2010) Schleiermacher'ın "Bir metni anlamak için yazarın psikolojik durumu

¹ Hermenötik, yorumlama işlemi olmakla birlikte uygulanacağı alana göre farklı şekillerde isimlendirilir. Bu yorumlama, bir yasa metninin yorumu olduğunda "hukuksal hermenötik", kutsal bir yazının yorumu olduğunda "teolojik hermenötik", bir varlık yorumu olduğunda "ontolojik/felsefi hermenötik" olarak isimlendirilir. Hans-Georg Gadamer vd., *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, çev. Doğan Özlem (Ankara: Ark Yayınevi, 1995), 238.

² Friedrich Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, ed. Andrew Bowie (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 5.

³ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'ân'ı Anlamada Metin Dışı (Psikolojik) Bağlam ve Schleiermacher Hermenötiği", *Tefsir Dergisi* 2/1 (Mayıs 2022), 2.

anlaşılmalıdır” şeklindeki yaklaşımını Kur'an hermenötikiğinde bu şekliyle uygulanabileceğini iddia etmiştir.⁴ Ancak Hıristiyan inanç esasları üzerinde teşekkül eden psikolojik hermenötikiğin, hiçbir revizyona gitmeden olduğu gibi Kur'an yorumuna uygulanması büyük bir tutarsızlık ortaya çıkarır. Nitekim hermenötikte Kur'an'ı anlamaya ve yorumlamaya (tefsir disiplinine) katkı sağlayacak yöntemler olduğu gibi Kur'an'a tatbik edilmesi mümkün olmayan yöntemler de vardır. İlmî olarak yapılması gereken tefsîr disiplinine mutâbik olan yöntem ve metotlardan istifade edilmesi, Kur'an'a uygulanması mümkün olmayan noktaların tespit edilmesidir. Bu makalede de hermenötik içerisinde ortaya çıkmış olan psikolojik yöntemin Kur'an metnine uygulanması mümkün olmayan noktaları tespit edilmiş, diğer taraftan tefsîr alanında nasıl istifade edilebileceği araştırılmıştır. Zira anlam ve yoruma dair mevcut yöntemlerden haberdar olmak yorumcunun bilgi birikimini zenginleştirir, ufkunu açar ve metni anlama sürecine katkı sağlar.

Psikolojik yöntem hakkında Abdurrahman Kasapoğlu tarafından *Kur'an'ı Anlamada Metin Dışı (Psikolojik) Bağlam ve Schleiermacher Hermenötiki* isimli bir çalışma yapılmıştır.⁵ Bu makale ile konuları işleyiş ve ele alış tarzımız farklılık arz etmektedir.⁶ Yine Schleiermacher'in *gramatik yöntemi* ile İslâm ilim geleneğinde Kur'an'ı tefsîr ve te'vîl yöntemlerinin karşılaştırıldığı bir çalışma yapılmıştır.⁷ Bu çalışmamızda ise Schleiermacher'in *psikolojik yöntemi* ve bu yöntemi Kur'an'a uygulama imkânı araştırılmıştır.

1. Vahyin Kaynağı Açısından Hıristiyan ve Müslümanlarda Kutsal Kitap İnancı

1.1. Hıristiyanlar'da Kutsal Kitap İnancı

Hz. İsa'nın çarpmı gerilmesinden sonra Havârilere, insanları irşad ederken Hz. İsa'nın sözlerini ve yaptıklarını muhatap kitleye şifâhî olarak naklediyorlardı. Ancak ilk nesil hıristiyanların ölmesi, Hıristiyanlığın geniş bir alana yayılması, yeni görüşlerin ve meşrep ayrılıklarının ortaya çıkması Hz. İsa'nın sözlerini yazıya aktarma zaruretini doğurmuştur.⁸ Bunun neticesinde İnciller, (Yeni Ahit) Hz. İsa'dan yıllar sonra kendisinin Ârâmîce konuşmasına ve öğretisini Ârâmîce sunmasına rağmen,⁹ kulaktan kulağa nakledilen sözlü geleneğe bağlı ikinci veya üçüncü betimleyici olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından¹⁰ İbrânic ve Yunanca olarak kaleme alınmıştır.¹¹ Özellikle liberal hıristiyanlara göre zikredilen yazarlara, kutsal ruhtan ilham gelmiş,¹² yazarlar da bu ilham çerçevesinde kendi kültürlerini esas alarak İncilleri yazmışlardır. Buradaki ilham, kelime, cümle veya metin ilhamı değil konu ve içerik ilhamıdır, metinlerdeki ifadeler yazarlara aittir.¹³ Dolayısıyla onlar, Hz. İsa'nın söz ve fiillerine orijinal

⁴ Kasapoğlu, “Kur'an'ı Anlamada Metin Dışı (Psikolojik) Bağlam ve Schleiermacher Hermenötiki”, 9.

⁵ Bu makale *Tafsir Dergisi* 2/1 (Mayıs, 2022) tarihinde yayımlanmıştır.

⁶ Bu makalede yazar konuyu şu başlıklar altında ele almıştır: Kur'an'ı anlamada nüzül ortamı ve nüzül sebepleri bilgisi, Kur'an tefsirinde Schleiermacher hermenötiki, Kur'an'ı anlamada hermenötik yorum, hermenötik yoruma yöneltilen eleştiriler. Bu makalemizde ise söz konusu makaleden farklı olarak öncelikle Müslüman ile Hıristiyanlar'ın kutsal kitap inancındaki farklar ortaya konmuş, Schleiermacher'in psikolojik yöntemi detaylı bir şekilde ele alınmış, bu yöntemin Kur'an'a uygulanmasının neden mümkün olmadığı izah edilmiş ve bu yöntemin müfessir ve tefsirlere uygulanabileceği teklif edilmiştir.

⁷ *Schleiermacher'in Gramatik Yöntemi ile İslâm İlim Geleneğinde Kur'an'ı Anlama-Yorumlama Geleneğinin Mükâyesesi*. Bu makalede Schleiermacher'in gramatik yöntemi ile İslâm ilim geleneğinde ortaya çıkmış olan Kur'an'ı anlama ve yorumlama yönteminin mukâyesesi yapılmıştır. Bu bağlamda tefsir ve te'vîl kavramları, münâsebâtül Kur'an, esbâb-ı nüzül, dil bilimsel tefsir, mevzûî tefsir, belâgat ilmi, siyer-İslâm tarihi ve filolojik çalışmalar gramatik yöntemle karşılık gelen ve onu aşan çalışmalar olarak incelenmiştir. Bu makale, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (Nisan, 2021) tarihinde yayınlanmıştır.

⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* (Isparta: Kardelen Kitabevi, 1999), 263; Ayrıca bk. Mehmet Aydın, “Hıristiyanlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/340.

⁹ Mahmut Aydın, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 400; Osman Cilacı, *Günümüz Dünya Dinleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1995), 82; Recep Kılıç, “Vahiy ve Mûcize” *Din Felsefesi El Kitabı*, edit. Rahim Acar vd. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 226.

¹⁰ Mahmut Aydın, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Mehmet Görmez (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 79; Günay Tümer, vd. *Dinler Tarihi*, (Ankara: Berikan Yayınları), 336; Bart D. Ehrman, *İncil Nasıl Değiştirildi?*, çev. Özlem Toprak (İstanbul: Truva Yayınları, 2007), 22.

¹¹ Aydın, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi*, 400; Cilacı, *Günümüz Dünya Dinleri*, 82; Kılıç, “Vahiy ve Mûcize”, 226.

¹² Tümer, *Dinler Tarihi*, 336.

¹³ Ehrman, *İncil Nasıl Değiştirildi?*, 24; Tümer, *Dinler Tarihi*, 336; Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 266; Kılıç, “Vahiy ve Mûcize” 225.

bağlamlarından soyutlamak suretiyle kendi dönemlerine göre yeni anlamlar yüklemişlerdir.¹⁴ Aslında sonradan yazılmış bu İnciller, iman edenlerin gelişmesindeki aşamaları yansıtır. Daha açıkçası bu metinler, toplumun ihtiyaç ve alakalarından ortaya çıkmıştır. Yoksa ilk defa İncillerdeki hakikatler ortaya çıkıp sonra bir toplum onun öğretilerine cevap olarak şekillenmemiştir. Toplumun ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen ve son olarak ortaya çıkan bu metinler, kilise teşkilatının sahih saydığı Kutsal kitapları oluşturmuştur. Diğer bir ifadeyle Kitab-ı Mukaddes'i oluşturan ve sahih olduğu benimsenen bu kitaplar Hıristiyan toplumunun o dönemde mevcut olan ve şifâhi olarak nakledilen bir dizi dokümandan yapmış olduğu tercihleri ihtiva eder. İnciller, o dönemdeki inanan toplumların bir ürünü olduğu gibi yine bu toplumda yaşayan öncü kimseler tarafından otorite kılınmıştır.¹⁵ Zikredilen bu gerçeklerden dolayı özellikle 18. Yüzyıl sonrasında ilim erbabı ve objektif hıristiyanlar, Hz. İsa'nın kutsal bir kitap (İncil) getirdiğini iddia etmezler ve Hz. İsa'dan sonra yazılan İncilleri de tamamen Tanrı'nın Hz. İsa'ya vahiy olarak görmezler.¹⁶ Onlara göre; Hz. İsa yazmamış ve yazdırmamıştır.¹⁷ Vahiy ve kelâm, Hz. İsa'nın ete-kemiğe bürünmüş varlığıdır, Hz. İsa'nın bizzat kendisi vahiy ve kelâmdır. Hz. İsa'nın vaazlarından daha mühim olan şey, onun doğumu, hayatı, çarmıha gerilmesi, göğe yükselmesi, dünyaya tekrar dönmek üzere Tanrı'nın yanındaki şeref tahtına oturmasıdır.¹⁸

Özetle, hıristiyanlara göre; Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Yeni Ahit, Hz. İsa'nın vefatından yıllar sonra sözlü olarak nakledilen bilgilerin Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından yazıya dökülmesi ile oluşmuş bir kitaptır. Bu kitap, kutsal ruh rehberliğinde oluşturulmuş olmakla birlikte bu rehberlik kelime ve cümle ilhamı değil, konu ve içerik ilhamı olması hasebiyle tamamen vahiy mahsûlü ve Tanrı kelâmı değildir. İncil yazarları, kendi yaşadıkları dönemin ve olayların etkisi altında bu kitabı oluşturmuşlardır. Beşeri yönleri ilahi yönlerinden daha belirgin olduğundan Schleiermacher'in (1768-1834) psikolojik yönteminin İncil'e uygulanması mümkündür.

1.2. Bir Hıristiyan Olarak Schleiermacher'in Kutsal Kitap İnancı

Alman kökenli bir Protestan olan Friedrich Schleiermacher, bir süre papazlık görevinde bulunmuş sonra üniversiteye girerek teoloji profesörlüğüne yükselmiştir. Ayrıca felsefeyle ilgilenmiş ve bir filozof olarak tanınmıştır.¹⁹ Schleiermacher'a göre Hıristiyanlık, teolojik tipte özel bir dindarlık biçimidir. Nâsıralı Hz. İsa'nın kendisini, tüm insanlık adına Allah'a adaması (fidye oluşu) bakımından diğer inanç sistemlerinden ayrılmaktadır.²⁰ Schleiermacher, Hıristiyan dindarlığının tüm boyutlarında Tanrı ve Mesih'i bir olarak görür ve hiçbir zaman ikisini birbirinden ayırmaz.²¹ Ona göre Hıristiyanlık, özellikle akîde açısından diğer dinlerden ayrı bir yapıda olup her aşamasında İsa merkezli bir dindir.

Schleiermacher'e göre; İncil yazarları, Mesih'in yaşamıyla ilgili aynı hikâyeleri anlatıyor gibi görülse de üsluplarında farklılık söz konusudur.²² İncil yazarlarından olan Markos ve John (Yuhanna), Hz. İsa'nın çocukluğunu kutsal kitaba dahil etmemiştir. Birincisi olayları basitçe sıralarken ikincisi onları genel bir bütünün bir parçası yapmıştır. John için bu tercih, Hz. İsa'yı Kilise'nin kurucusu olarak tanıtmaya amacına uymadığı için çocukluğunu atlamak anlamına gelir.²³ İnciller arasında üslup ve konu farklılığı olmasında Hz. İsa döneminde yazılı iletişimin ikinci sırada yer alıyor olması önemli bir etken olmuştur. O dönemde metinler sözlü

¹⁴ Aydın, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi*, 400.

¹⁵ Kılıç, "Vahiy ve Mûcize", 232.

¹⁶ Cilacı, *Günümüz Dünya Dinleri*, 81; Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 263; Fuat Aydın, *Dinleri Tarihleriyle Okumak* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 83; Ehrman, *İncil Nasıl Değiştirildi?*, 15.

¹⁷ Aydın, "Hıristiyanlık", 342.

¹⁸ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 283.

¹⁹ Jens Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", *The Blackwell Companion to Hermeneutics*, ed. Niall Keane, Chris Lawn (İngiltere: John Wiley, 2016), 360.

²⁰ Friedrich Schleiermacher, *The Christian Faith*, çev. D.M. Baillie (İskoçya: Edinburgh, 1922). 8.

²¹ Schleiermacher, *The Christian Faith*, 14, 39.

²² Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 117, Ayrıca bk. 145, 212.

²³ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 118.

olarak iletilmekteydi. Bundan dolayı İncil de öncelikli olarak yazıya aktarılmaksızın sözlü olarak nakledilmiştir.²⁴ Schleiermacher, Yeni Ahit'te aynı yazara ait farklı zamanlarda yazılmış metinler olduğunu, diğer taraftan aynı konu hakkında farklı yazarlar tarafından yazılmış metinlerin durumunun sorunlu olduğunu ifade etmektedir.²⁵ Tarihi bu gerçekten dolayı o, Yeni Ahit'i doğrudan Allah kelâmı olarak değil, kutsal ruhtan ilham alınarak ve onun rehberliğinde Yeni Ahit yazarları tarafından oluşturulmuş bir kitap olarak görür.²⁶ Ona göre; farklı türdeki kopyaların bir araya gelmesinden oluşan Yeni Ahit'in bir bütün olarak orijinal metinleri yoktur. Orijinal metinlere dönmek için ortaya konmuş bir yöntem de mevcut değildir. Nitekim mevcut en eski metinlerde bile genel kabule aykırı ifadeler mevcuttur.²⁷ Ayrıca içerisinde hem tarihsel bilgiler hem de mektuplar bulunan Yeni Ahit'teki ifadeleri psikolojik yöntem açısından açıklamaya ilişkin zorluklar vardır.²⁸ Bu düşüncelerden mülhem, Schleiermacher, Yeni Ahit yazarlarını anlamak için beşer düzeyinde psikolojik anlama metodunu öne sürer. Bu konuda en önemli eseri, ölümünden sonra yayınlanan, klasik metinler ve Yeni Ahit'in metinsel yorumu için ilkeler formüle ettiği *Hermeneutics and Criticism* isimli eseridir.²⁹ Schleiermacher bu eserinde ortaya koyduğu yöntemi, sosyal bilimlerin yanı sıra Yeni Ahit'e uygulamak istemiş³⁰ ve sosyal içerikli metinlerle dini metinler arasında yorum ilkeleri bakımından bir fark olmadığını savunmuştur.³¹ Schleiermacher, bilinçli olarak teolojik hermenötiki bütünüyle genel hermenötikçe yerleştirmeye çalışmıştır.³² Schleiermacher, Yeni Ahit yorumunda kelimeleri arka planda tutarken konuları ve ana mesajı ön plana çıkarmış, bunları birleştirme metodunu geliştirmiş ve genel bir hermenötik anlayışı oluşturmaya çalışmıştır. Yazılı olan metinle konuşma arasında bir ayrıma gitmemiştir. Nitekim İncil'i de bir konuşma olarak değerlendirmiş ve hermenötik metodu İncil'e de uygulamıştır.³³ İncil'deki ifadelerin, genellikle bağlam dışında kullanıldığını, bundan dolayı metnin tarihsel bağlamına gidilmesi gerektiğini savunan Schleiermacher, bir pasajdaki ve eserdeki cümlelerin birbirinden bağımsız değil bir bütün olarak anlaşılması gerektiğini savunmuştur.³⁴ Schleiermacher, bunu yaparken üç yaklaşımdan kaçınmaya çalışmıştır. Biri; dîni ve tarihsel gerçekleri evrensel akla indirgeyen rasyonalist yorumculardan diğeri; metin ötesine bakmayan tarihsel-eleştirel filologlardan, üçüncüsü; aşırı uç, dogmatik İncil tefsiri yapan yaklaşımdan.³⁵

Özetle Schleiermacher, genel olarak hıristiyanların kabul ettiği gibi Hz. İsa'yı Tanrı ile bir (bedenleşmiş oğlu) olarak görmektedir. Schleiermacher, Yeni Ahit'i yazarlarının kutsal ruhtan ilham alarak kaleme aldığı bir kitap olarak kabul etmekle birlikte Yeni Ahit'te üslûp ve içerik bakımından farklılıkların ve ilavelerin olduğunu ve bu kitabın tamamen Tanrı kelâmı olmadığını da ifade etmektedir. Bu gerçekten dolayı Yeni Ahit'in maksadına uygun anlaşılıp yorumlanması için metinde yer alan pasajlar ve cümleler birbiriyle bağlantılı bir şekilde bütün olarak okunmalı ve yazıldığı tarihsel ortama gidilerek İncil yazarlarının psikolojik analizi yapılmalıdır.

²⁴ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 155.

²⁵ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 74.

²⁶ Schleiermacher, *The Christian Faith*, 51.

²⁷ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 186.

²⁸ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 117, Ayrıca bk. 145, 212.

²⁹ Örnekler için bk. Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 37, 61, 84, 85, 117, 122, 128; Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 363.

³⁰ Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 360; Julien Freund, *Beşeri Bilim Teorileri*, çev. Bahaeddin Yediyıldız (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 30.

³¹ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 8.

³² Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, çev. Hüsamettin Arslan-İsmail Yavuzcan (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009), 88.

³³ Aliy, Abdurrahmân, "Schleiermacher: Bir Hermenötik Klasik?", *Bilim ve Sanat Vakfı* 77/41 (Eylül-Aralık, 2011), 40; Fatih Özaktan, "Schleiermacher'in Gramatik Yöntemi ile İslâm İlim Geleneğinde Kur'an'ı Anlama-Yorumlama Geleneğinin Mükâyesesi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (Nisan 2021), 184.

³⁴ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 59, 74, 145.

³⁵ Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 360.

1.3. Müslümanlar'da Kutsal Kitap İnancı

Müslümanların kutsal kitap anlayışının temeli, Kur'an'ın Allah kelâmı olmasına ve de ilâhî ve beşerî olarak vahyedildiği haliyle günümüze kadar korunmasına dayanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğunu üç safhada ele almak mümkündür. Kur'an, nâzil olmadan önce, nüzül esnasında ve Hz. Peygamber(s.a.s.)'e nâzil olduktan sonra dış ve iç müdahaleden korunmuştur.

Bu yüce Kitap, nâzil olmadan önce Levh-i Mahfûz'da³⁶ ve Beytü'l-İzze'de³⁷ Allah tarafından şeytan ve cin gibi mahlûkların müdahalesinden korunmuştur.³⁸ Nitekim Allah Teâlâ, bu durumu Kur'an'da لَوْحٍ مَّخْفُوظٍ / "Doğrusu sana vahyedilen bu Kitap, Levhi Mahfuz'da bulunan şanlı bir Kur'an'dır."³⁹ ve إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ve "O, elbette değerli bir Kur'an'dır, korunmuş bir kitaptadır."⁴⁰ buyurarak ifade etmiştir.

Nüzül esnasında Kur'an'ın hiçbir müdahaleye maruz kalmadan Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ulaşmasını sağlamak için vahyin cin ve şeytanlardan korunduğu,⁴¹ gökyüzünün yakıcı ve delici yıldızlarla (şihâb)⁴² ve güçlü bekçilerle doldurulduğu,⁴³ göklerden kulak hırsızlığı yaparak haber çalmaya ve vahye müdahale etmeye kalkışan şeytanlara bu yıldızların atıldığı⁴⁴ belirtilmiştir. Ayrıca Kur'an'ın indiriliş şeklini ifade eden âyetler, zaman zaman hak⁴⁵ ifadesi ile kayıtlanmış ve Kur'an, gerçekten hak'tan gelen, hiçbir müdahaleye maruz kalmayan gerçek bir kitap⁴⁶ olarak tanımlanmıştır.⁴⁷

Kur'an'ın korunmuşluğunda en önemli safhayı nâzil olduktan sonraki dönem oluşturmaktadır. Kur'an, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) vahyedildiğinde o, âyetleri acele ile tekrar ederek nâzil olduğu şekliyle muhafaza etmeye çalışırdı.⁴⁸ Hâlbuki herhangi bir sözü veya konuyu dinleyip anlamaya çalışırken gerek nübüvvetini ilandan önce gerek sonra böyle bir alışkanlığı yoktu.⁴⁹ Ancak söz konusu Kur'an olunca kendisine gelen vahyi harfiyen koruyup tebliğ etme düşüncesi ile hemen tekrara başlıyordu. Nihayet Allah Teâlâ, لَا تُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتُحْضِلَ فِيهِ مِنْ أُمَّةٍ وَوَقُرْآنَهُ، "Onu zihnine bir an önce kaydetmek için, okumada acele etme. Onu zihninde toplayıp okumanı sağlama işi bize aittir."⁵⁰ buyurunca Hz. Peygamber (s.a.s.), âyetleri unutmaya endişe ve korkusunu üzerinden attı ve kalbi sekînete kavuştu. Cebrâil (a.s.), âyetleri Hz. Peygamber'e (s.a.s.) indirince Rasûlullah, önce onu ezberlemiş, ardından tebliğ edip açıklaması ve

³⁶ Bütün nesne ve olaylara ilişkin ilâhî ilimlerin kayıtlı bulunduğu kitap demektir. Celeddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an* (Kâhire: el-Heyetü'l-Misriyye, 1974), 1/158; Muhammed Abdülazim Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'an* (Mısır: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhü, ts.), 1/46; Yusuf Şevki Yavuz, "Levh-i Mahfûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 44/151.

³⁷ Kur'an-ı Kerim'in bütün halinde indirildiği ve dünya semasında olduğu rivayet edilen yerin adıdır. Suyûtî, *İtkân* 1/158; Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân* 1/46; Abdullah Aydemir, "Beytü'lizze", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/92.

³⁸ Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzil ve uyûnü'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987), 4/733.

³⁹ el-Burûc 85/21-22.

⁴⁰ el-Vâkıa 56/77-78.

⁴¹ eş-Şuarâ 26/212; es-Sâffât 37/7; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrâhim el-İtfiyîş (Kâhire: Darü'l-Kütübi'l-Misriyye, 1964), 15/64.

⁴² es-Sâffât 37/10. Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Kâhire: Dâru Hicr, 2001), 19/508.

⁴³ el-Cin 72/8; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/327; Kurtubî, *el-Câmi'*, 19/11.

⁴⁴ es-Sâffât 37/10. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/508; Kurtubî, *el-Câmi'*, 15/67.

⁴⁵ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ / "Bu (azab) da, Allah'ın, Kitab'ı hak olarak indirmiş olması (ve onların bunu inkâr etmesi) sebebiyledir." el-Bakara 2/176. Murat Sülün, *Kur'an Kılavuzu: Mutlak Gerçeğin Sesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 78.

⁴⁶ وَيَا لِحَقِّ آتَيْنَاهُ بِالْحَقِّ وَالْحَقِّ نَزَّلَ / "Biz onu (Kur'an'ı) hak olarak indirdik ve o da hak ile indi." el-İsrâ 17/105.

⁴⁷ Sülün, *Kur'an Kılavuzu*, 78.

⁴⁸ Kurtubî, *el-Câmi'*, 19/105.

⁴⁹ Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/400. Ayrıca bk. Abdülaziz Hatip, *Kur'an Ve Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1997), 86.

⁵⁰ el-Kiyâme 75/16-17.

tatbik etmiştir.⁵¹ Hz. Peygamber (s.a.s), her yıl Ramazan ayında Cebrâil'e, o ana kadar nâzil olmuş olan Kur'an-ı Kerim'i arz ederdi, vefat ettiği son yıl iki defa arzetmiştir.⁵²

Cüveynî, Cebrâil'in Hz. Peygamber'e (s.a.s.) vahiy getirme hâdisesinin şu şekilde gerçekleştiğini ifade eder: Allah Teâlâ, Cebrâil'e: "Bu kitabı Peygamber'e oku" diye emreder. Cebrâil de bu ifadeleri hiçbir değişiklik yapmadan Peygamber'e indirir. Bu da tıpkı hükümdarın elçisine yazılı bir mektup vererek bunu "Falana oku" diye emretmesi, elçinin de fermanın herhangi bir kelimesini veya harfini değiştirmeden o kişiye okuması gibidir.⁵³ Buradan da anlaşıldığı gibi Kur'an'daki lafızlar Allah'ın kelâmıdır. Cebrâil, Kur'an'ı lafız ve mana olarak vahyetmiş, sadece mana ile vahyetmesine izin verilmemiştir.⁵⁴ Onların inşasında ve tertibinde Cebrâil'in ve Hz. Peygamber'in bir dahli yoktur.⁵⁵ Nitekim Araplar, Kur'an-ı Kerim'i Hz. Peygamber'e (s.a.s) isnat etmek için şâir,⁵⁶ kâhin,⁵⁷ mecnun⁵⁸ lakaplarını takmışlar Kur'an, Allah kelâmı olduğu için bu lakapların tümünü reddetmiştir.⁵⁹

Kur'an-ı Kerim'in korunması için Hz. Peygamber (s.a.s), bazı tedbirler aldığı gibi bu konuda sahabeyi de yönlendirmiştir. Şöyle ki bir âyet nâzil olduğunda Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisi ezberlediği gibi sahabeden ezberlemelerini isterdi.⁶⁰ Ayrıca okuma-yazma bilen vâhiy kâtibi sahâbilerden birini çağırır, bu âyeti nereye yerleştirileceğini gösterir sonra yazıyla tespit ettirirdi. Resûlullah, bu imlâ işini tamamlamasına müteakip vahiy kâtibinden, yazdığı şeyi bir kere kendisine okumasını ister, şâyet herhangi bir hata varsa bunu düzeltirdi.⁶¹

Kur'an-ı Kerim'in korunmasına yönelik ilâhî ve nebevî bu tedbirler daha sonra sahâbe aracılığıyla devam etmiştir. Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'an-ı Kerim'in Zeyd b. Sâbit'in başkanlığında cem edilmesi,⁶² Hz. Osman döneminde istinsah edilerek⁶³ (çoğaltılarak) önemli yerlere gönderilmesi,⁶⁴ Kur'an'ın nâzil olduğu şekilde günümüze kadar gelmesini sağlayan en önemli çalışmalar olmuştur.

Allah Teâlâ, *إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ* / "Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz."⁶⁵ buyurarak Kur'an'ı Kıyâmete kadar tebdil ve tahriften koruyacağını taahhüt etmiştir. Râzî de sahâbe döneminde Kur'an'ın cem' edilmesini âyette belirtilen koruma vâdininin bir safhası ve bir sevki ilâhî olarak görmüştür. Hiçbir kitab, Kur'an gibi muhafaza edilip korunmamıştır. Çünkü mutlaka her kitap, değişim ve tahrife uğramıştır. Yahudilerin ve hristiyanların Kur'an'ı bozmak ve tahrif etmek için onca gayretlerine rağmen günümüze kadar Kur'an'ın her türlü tahriften korunmuş olması "Şüphesiz Kur'an'ı biz

⁵¹ Muhammed Abdullah Dirâz, *en-Nebe'ü'l-azîm* (Kuveyt: Dâru'l-Kalem, ts), 20.

⁵² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir (Beyrût: Dâru Tavki'n-Necât, 2001), "Fezâilü'l-Kur'an", 66 (No. 4998).

⁵³ Ebü'l-Fazl Celaleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Mu'terakü'l-akrân fi icâzi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988; Suyûtî, *İtkân*, 1/159.

⁵⁴ Suyûtî, *İtkân*, 1/159.

⁵⁵ Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1/48.

⁵⁶ el-Hâkka 69/41; et-Tûr 52/30.

⁵⁷ el-Hâkka 69/42; et-Tûr 52/29.

⁵⁸ el-Hıcr 15/6.

⁵⁹ et-Tûr 52/29.

⁶⁰ Hasan Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2009), 165.

⁶¹ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, "Kitâbu'l-cihâd ve's-siyer", 56 (No. 2831); "Kitâbu Fezâilü'l-Kur'an", 66 (No. 4989, 4990); Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Şuayb el-Arnâvûd (Beyrût: Dâru'r-Risâle el-Âlemiyye, 2009), "Kitâbu'l-cihâd" 19, (No. 2507). Ayrıca bk. Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2000), 42.

⁶² *Sahîh-i Buhârî*, "Tefsîru'l-Kur'an", 65 (No. 4679).

⁶³ *Sahîh-i Buhârî*, "Tefsîru'l-Kur'an", 65 (No. 4987).

⁶⁴ Hz. Osman'ın istinsâh ettiği Mushaf'ın dört, beş ve yedi adet olduğuna dair görüşler vardır. Mushaf'ın gönderildiği merkezler arasında; Mekke, Şam, Yemen, Bahreyn, Basra ve Kûfe zikredilmektedir. Geniş bilgi için bk. Ebû Bekr Abdullah b. Süleyman b. Eş'as İbn Ebû Davûd, *Kitâbü'l-Mesâhif*, thk. Muhammed Abduh (Kâhire: el-Fârûku'l-Hadîse, 2002), 133; Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Fezâilü'l-Kur'an* (Kâhire : Mektebetü İbn Teymiyye, 1995), 133. Suyûtî, *İtkân*, 1/211.

⁶⁵ el-Hıcr 15/9.

koruyacağız” âyetinde verilen müjdenin gerçekleştiğini gösterir ki bu da, Kur’ân’ın gaybdan haber verdiği en büyük mucizelerinden biri olarak görülmektedir.⁶⁶

Özetle Müslümanlar, Kur’ân-ı Kerim’in nâzil olmadan önce; Levh-i Mahfûz ve Beytül-İzze’de cin ve şeytanların müdahalesinden korunduğuna, nüzûl sürecinde bu varlıkların semada müdahale etmesinin kuvvetli bekçiler ve yakıcı yıldızlarla önlendiğine, nâzil olduğunda; Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kendisi âyetleri ezberlediğine, vâhiy kâtiplerine yazdırıldığına, sahabeye ezberlettiğine ve her yıl Ramazan’da Kur’ân’ı Cebrâîl’e arz ettiğine ve dolayısıyla sadırlara ve satırlara kaydettirerek beşer kelamının Kur’ân’a karışmadığına inanırlar. Yine onlar; Hz. Ebû Bekir döneminde Kur’ân, cem edildiğine, Hz. Osmân döneminde istinsâh edilip önemli merkezle gönderilmek sûretiyle her türlü tahrif ve tebdile uğramaktan, eksiltmeye ve eklemeye maruz kalmaktan korunduğuna inanırlar. Kur’ân, kelâmullahıdır, Hz. Peygamber’in (s.a.s) bir sözü değildir ve Allah’ın Peygambere vahyettiği şekliyle günümüze kadar korunmuş bir kitaptır.

2. Schleiermacher’in Psikolojik Yöntemi

Schleiermacher’e göre bir metni yorumlama sürecinde uygulanması gereken gramatik ve psikolojik yorum olmak üzere iki yöntem vardır. Gramatik yorumlama, nesnel ve genel yasalar koyarak ilerlerken; psikolojik yorumlama, neyin öznel ve bireysel olduğuna odaklanır.⁶⁷ Dil alanı, gramatik yoruma bağlı iken düşünce alanı, psikolojik yoruma bağlıdır. Psikolojik yorum, yazarın dil dışı, gramatik yorum, dil içindeki davranışını inceler. Doğal olarak gramatik yorumlama dil merkezli, psikolojik yorumlama insan merkezlidir. Psikolojik yorum, yazarın “bütünlüğü” gramatik yöntem ise “dilin bütünlüğü” demektir.⁶⁸ Psikolojik yöntem, metni yazan kişinin zihin dünyasına girmeyi gerektirirken gramatik yöntem, genel dil kurallarından hareketle yazarın dilini anlamayı gerektirir. Anlamak, her iki yöntemin kombine edilmesinden ve etkileşiminden ortaya çıkan şeydir.⁶⁹ Psikolojik yöntemde yazarın özneliği, gramatik yöntemde de dilin nesneliği anlaşılmasına çalışılır.

Metni yorumlayacak kişinin dil hâkimiyeti olması gerektiği gibi psikolojik analiz yapma yeteneği de olması gerekir. Bir metnin gramatik yorumunu doğru bir şekilde yapabilmek için yazarın psikolojik analizini, aynı şekilde metnin gramatik analizini yapmak gerekir.⁷⁰ Bir metin sadece gramatik olarak yorumlandığında yüzeysel bir anlama gerçekleşir. Tam manasıyla anlama, kelimelerin objektif anlamlarının yanı sıra metnin tarihi arka planına diğer bir ifadeyle yazara özgü birçok unsurun gün yüzüne çıkarılmasıyla anlaşılabilir. Zira metnin gramatik yorumlamaya bakan dilsel yönü olduğu gibi psikolojik yorumlamaya bakan ruhsal (düşünce) yönü bulunmaktadır.⁷¹ Bundan dolayı Schleiermacher, metni yorumlama sürecinde birbirini tamamlayan ve birini diğerinden ayırmanın mümkün olmadığı gramatik ve psikolojik yorumlama metodunu kullanır. Yorumcu metni okurken bu iki yöntem arasında gidip gelerek diyalektik bir etkileşim içerisinde olur.

Gramatik ve psikolojik yöntemde bulunan ortak özellik; eserin bütünlüğünü ve kompozisyonun temel özelliklerini kavramaya çalışan genel bir gözden geçirmenin varlığıdır. İki yöntem arasındaki farklılık ise; gramatik yöntemde, yazara özgü bir nitelik aranmazken psikolojik yöntemde, yazarı, yazmaya iten etkenler, eserin teması ve de eserdeki kompozisyonun temel özellikleri araştırılır.⁷²

Özetle psikolojik yöntem, yazarın kişiliğini, kendine özgü yönlerini, eseri yazmaya iten etkenleri, yaşamından hareketle eserin temel düşüncesini, eserin biçimini ve üslûbunu araştırıp inceler.

Psikolojik yöntem; sezgisel ve karşılaştırmalı metot, psikolojik ve teknik görev başlıkları altında ele alınmaktadır.

⁶⁶ Ebû Abdullah Fahreddîn Muhammed b. Ömer Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb* (Beyrût: Dâru İhyai't-Türâsî'l-Arabî, 1999), 19/121.

⁶⁷ Richard E. Palmer, *Hermeneutics* (Evanston : Northwestern University Press, 1980), 88.

⁶⁸ Karl Simms, “Textuality”, *The Blackwell Companion to Hermeneutics*, ed. Niall Keane, Chris Lawn (İngiltere: John Wiley, 2016), 320.

⁶⁹ Fr. D. E. Schleiermacher, *The Hermeneutics: Outline of the 1819 Lectures*, çev. Jan Wojcik and Roland Haas (PDF: The Johns Hopkins University Press, 1978), 3; Friedrich Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, ed. by Kurt Mueller-Vollmer (New York: Continuum, 1988), 32.

⁷⁰ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 9-11.

⁷¹ Palmer, *Hermeneutics*, 88.

⁷² Schleiermacher, *The Hermeneutics: Outline of the 1819 Lectures*, 12; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 90; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 94.

2.1. Sezgisel ve Karşılaştırmalı Metot

Psikolojik yöntemin ilk adımında yazarı anlamaya yönelik sezgisel⁷³ ve karşılaştırmalı olmak üzere iki temel metot kullanılmaktadır.

Sezgisel metot; kişinin kendisini, yazarın yerine koyarak⁷⁴ ve zihin dünyasıyla bütünleşerek onun bireysel yönlerini anlamaya çalışmasıdır.⁷⁵ Bunun için yazarın kişiliği, öznel ve ferî yönleri,⁷⁶ daha genel ifade ile biyografisi, kullandığı dilin özellikleri, eseri oluştururken iç dünyasında neler yaşadığı,⁷⁷ kültürel ve tarihsel çevresi bilinmelidir. Sezgisel metot, tüm yazarların yalnızca kendi başına benzersiz bir birey olmadığı, aynı zamanda diğer yazarlara benzerliğe açık olduğu⁷⁸ ayrıca evrensel beşerî özellikleri paylaştığı varsayımına dayanır.⁷⁹ Zira Schleiermacher'e göre sezgi duygusu doğuştan itibaren tüm insanlarda bulunmakta olup bu duygunun yorumbilim için genişletilmesi gerekir. Haddi zatında yazarın niyetini anlamak; bir yazarın eseri ve yaşadığı dönem hakkında yapılan araştırmalar esas alınarak, yorumcunun kendisinde var olan duygunun eğitilmiş ve doğru anlama kabiliyetine dönüşmüş sezgi sanatından ibarettir.⁸⁰ Buna göre yazar, minimum düzeyde de olsa diğer yazarlara benzeyen bazı özellikler taşıdığı gibi⁸¹ sezgi (empati) yoluyla yazarların zihin dünyasına dalma kabiliyetine de sahiptir.⁸²

Schleiermacher, zihin ile varlık arasında sıkı bir bağ olduğunu savunur. O, dilsiz düşünmenin mümkün olmadığını, yazarken ve konuşurken düşünmenin gerçekleşmesiyle belirli bir bilinç derecesine ulaşılacağına inanır. Onun için sözcükler olmadan düşünme gerçekleşemez ve dolayısıyla dil, metinlerde tin'in (zihnin) kendini ifade etmesi için tek iletişim aracıdır.⁸³ Bununla birlikte bireylerin düşünce dünyası; dilin kullanımını, dil de bireyin düşünce dünyasını etkiler. Dil ve birey arasında karşılıklı etkileşim olduğu inkâr edilemez bir gerçek olmakla birlikte her insanın kullandığı dil ve üslup bireysel olarak kendisini temsil eder. Bundan dolayı yazarın öznel yönünü tespit sürecinde eserindeki dilsel veriler büyük önem taşır. Yazara ait dilsel özelliklerin, yazarın yaşamı ile paralel olarak incelenmesi, yazara özgü niteliklerin anlaşılmasını sağlar. Yazarın iç dünyasını ve ruh hâlini anlayabilmek için dille birlikte daha geniş çerçevede tarihsel ortamı ve toplumsal etkileşimi tespit edilmelidir. Zira yazarın yaşamış olduğu dönemin şartları, yazarın duygularını harekete geçirir ve zihin dünyasını şekillendirir. Bu da yazarın eserine yansır.

Schleiermacher, sezgisel metot kapsamında burada ifade edilenlerle yorumcunun zihninde bir eserin oluşma sürecini tekrar hissetmesini ve kavramasını amaçlar.⁸⁴ Böylelikle kişi kendi benliğinden ayrılır ve kendisini yazara dönüştürür.⁸⁵ Yorumcu, yazarın

⁷³ Schleiermacher'in "divinatorische" olarak isimlendirdiği metot Türkçe yazılmış kitap ve makalelerde "kehânet", "sezgisel", "tahmin", "keşif", kelimeleri ile ifade edilmiştir. Zikredilen tüm isimler aynı metodun farklı isimlendirmeleridir. Schleiermacher'in kullanımı için bk. Gunter Scholtz, *Ethik und Hermeneutik: Schleiermachers Grundlegung der Geisteswissenschaften* (Frankfurt: Suhrkamp, 1995), 103. Türkçe kullanımlar için bk. Metin Toprak, *Hermeneutik Ve Edebiyat* (İstanbul : Dergah Yayınları, 2016), 169; Gadamer, *Hakikat ve yöntem*, 2/43.

⁷⁴ Gadamer vb. düşünürler, Schleiermacher'in bu metodunda "empatik" yorumlama yaptığını ifade ederek eleştirmiştir. bk. Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 363.

⁷⁵ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 92; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96; Palmer, *Hermeneutics*, 90; Thomas Pfau, "Friedrich Schleiermacher's Theory of Style and Interpretation", *University of Pennsylvania Press* 51/1 (Mart 1990), 67; Jessica Rutt, "On Hermeneutics", *E-Logos* 13/1 (Ocak 2006), 3. Ayrıca bk. James Risser, "Plato's Paradigm for Hermeneutics", *Internationales Jahrbuch für Hermeneutik*, (2012), 86; Jean Grondin, *Introduction To Philosophical Hermeneutics* (London: Yale University Press, 1994), 71.

⁷⁶ Palmer, *Hermeneutics*, 88, 89; Theodore Vial, *Schleiermacher: A Guide for the Perplexed* (London: Bloomsbury, 2013), 51.

⁷⁷ Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 95; Osman Bilen, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları* (Ankara: Kitabiyat, 2002), 65.

⁷⁸ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 93; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96.

⁷⁹ Schleiermacher, *The Hermeneutics: Outline of the 1819 Lectures*, 15; Rutt, "On Hermeneutics", 3.

⁸⁰ Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 364.

⁸¹ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 93; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96; Vial, *Schleiermacher: A Guide for the Perplexed*, 52.

⁸² Schleiermacher, *The Hermeneutics: Outline of the 1819 Lectures*, 15.

⁸³ Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 362.

⁸⁴ Palmer, *Hermeneutics*, 86, 90; Rutt, "On Hermeneutics", 3. Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, çev. Doğan Özlem (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 101-102.

⁸⁵ Simms, "Textuality", 321.

duygu ve düşüncelerini içinde yeniden inşa eder. Bir eserin bütününi dolayısıyla yazarın genel olarak düşünce tarzını anlamak için eserin yorumcu tarafından yeniden inşası gereklidir.⁸⁶

Schleiermacher, yazarın kişisel özelliklerini ve zihin dünyasını keşfetmek için kullandığı sezgisel metotla birlikte onu tamamlayan ve dengeleyici unsurlar taşıyan, yazarı diğer yazarlardan ayıran nitelikleri tespit eden *karşılaştırmalı* metodu önerir.

Karşılaştırmalı metot; genel bir sınıf altına yerleştirilmiş yazarı, içinde bulunduğu kategorideki diğer yazarlarla karşılaştırarak kendisine has özellikleri ortaya çıkarır.⁸⁷ Her şeyden önce yazarı evrensel bir birey olarak kabul eder ve sonra aynı evrenselin altında yer alan diğer bireylerle karşılaştırarak yazarın bireysel yönünü bulur.⁸⁸ Sadece yazarı diğer yazarlarla karşılaştırmakla kalmaz, yazarın tüm eserlerindeki kavramları kendi alanındaki diğer eserlerle ve daha geniş kültürle de karşılaştırır.⁸⁹ Karşılaştırmalı metotla yorumcu eserle ilgili yeni bir anlam tespit etmez. Ancak bu metot sayesinde yazarın diğer yazarlar arasındaki yeri ve kategorisi tespit edilerek kelimelere yüklemiş olduğu anlam daha iyi anlaşılır. Yorumcu, yazarın eserindeki tespitleri, yaklaşımları ve düşünceleri, o eserden önce ve sonra yazılan eserlerle kıyaslayarak o eserin yeri belirlenir. Tabi ki bu faaliyet, cümle ve kelimelerin anlamı esas alınarak gerçekleşir. Bundan dolayı bu safhada gramatik yorumlama ile psikolojik yorumlama arasında bir diyalektik ilişki söz konusudur. Yorumcu bu iki yöntem arasında sürekli gider gelir. Anlaşılmayan, üstü kapalı cümle ve ifadeler, metni anlaşılabilir diğer metinlerden hareketle anlaşılabilir ve yorumlanmaya çalışılır.⁹⁰

Pratik anlamda yorumlama, hem karşılaştırmalı hem de sezgiseldir. Bir kelimenin bir cümle içinde, bir cümlenin bir paragraf içinde ve bir paragrafın bir metin içerisinde anlam ifade etmesi gibi, metni yorumlamak, yazarın dilini, üslûbunu ve tüm yaşam bağlamını anlamayı gerektirir. Yorumcu, bu dairesel döngüyü ne kadar çok gerçekleştirir ve bu iki yöntem birlikteliğini ne kadar iyi sağlarsa anlayışı o kadar doğru olur.⁹¹ Zira sezgisel ve karşılaştırmalı metot, bütününi iki parçası gibi birbirini tamamlar. Sezgisel metot olmadan kendi başına karşılaştırmalı metot, bütününi birliğini sağlamaz.⁹² Her metot diğerine atıfta bulunduğu için bu iki metot asla birbirinden ayrılmamalıdır.⁹³ Zira sezgisel metotla elde edilen bilgiler ancak karşılaştırma metotla doğrulandığında kesinleşir.⁹⁴ Bu onay olmadan bilgilerin yorumlanması yanlış anlaşılabilirliğe sebebiyet verir. Schleiermacher, metnin nesnel ve özgün oluşuna göre gramatik ve psikolojik yorumlama yönteminden birine ağırlık verdiği gibi burada da metinde, yeni kavram ve ifadelerin, biçim ve üslûbun varlığına göre sezgisel ve karşılaştırmalı metottan birine öncelik verir. Şayet eser, önce yazılan eserlere benzemiyor yeni bir tarz ve kullanım barındıran orijinal bir tür ise burada sezgisel metot daha çok kullanılır.

Schleiermacher, yazarı anlamaya yönelik *sezgisel ve karşılaştırmalı* metot dışında *psikolojik ve teknik görev* olarak iki metot daha kullanır.⁹⁵

2.2. Psikolojik ve Teknik Görev

Psikolojik görevde iki amaç vardır: Birincisi; eserin ana düşüncesini, yazarın öznel durumları ile hayatını dikkate alarak tesbit edip anlamak. İkincisi; eserdeki yan düşünceleri ve her bir parçayı yazarın hayatıyla bağlantı kurarak anlamak.⁹⁶ Ana düşünce, konu ve biçimin bir arada incelendiği temel unsurdur. Yan düşüncelerse metnin içerisinde ana düşünceyi destekleyen ancak ana düşünce

⁸⁶ Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, 101-102.

⁸⁷ Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96; Pfau, "Friedrich Schleiermacher's Theory of Style and Interpretation", 67.

⁸⁸ Schleiermacher, *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*, 2; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 93; Vial, *Schleiermacher: A Guide for the Perplexed*, 52.

⁸⁹ Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 363. Ayrıca bk. Schleiermacher, *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*, 2.

⁹⁰ Toprak, *Hermeneutik Ve Edebiyat*, 170-171.

⁹¹ Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 364.

⁹² Risser, "Plato's Paradigm for Hermeneutics", 92.

⁹³ Schleiermacher, *The Hermeneutics: Outline of the 1819 Lectures*, 14; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 93; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96; Vial, *Schleiermacher: A Guide for the Perplexed*, 52.

⁹⁴ Schleiermacher, *The Hermeneutics: Outline of the 1819 Lectures*, 15; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96.

⁹⁵ Schleiermacher, *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*, 8; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 107.

⁹⁶ Schleiermacher, *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*, 34; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 107.

ile karıştırılmaması gereken parçalarıdır.⁹⁷ Bir yazarın eserindeki ana düşünce, o konuyla ilgili tüm görüşler bir araya getirilip bir bütün olarak değerlendirildiğinde anlaşılır. Diğer bir ifadeyle tek tek cümlelerden başlanarak bütüne doğru gidildiğinde ana düşünceye ulaşılır.⁹⁸ Bu süreçte, metindeki ana düşüncenin yazarın tüm hayatı içerisinde nasıl oluştuğu⁹⁹ ve eserdeki düşüncelerin bir olgu olarak yazarın hayatındaki yeri araştırılır.¹⁰⁰ Özellikle ana düşüncenin ortaya çıkışında etkili olan olgu ve değerler bulunmaya çalışılır.¹⁰¹ Ancak yazarın genel düşüncesi ile hayatı arasındaki ilişkiyi bulmak her zaman kolay olmaz. Bazı eserlerde yazar, düşünce ve tercihlerini açıkça ifade etmekten kaçınır. Gizlenmek istenen bu görüşler, tek tek cümlelerden hareketle pasajın, daha sonra bölümlerin, nihayetinde eserin tamamı yazarın yaşamı bağlamında ele alındığında gün yüzüne çıkarılır.¹⁰² Bunun için de yazarın hayatı ve yaşadığı zaman dilimi koşullarıyla birlikte ayrıntılı bir şekilde bilinmelidir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki; her yazar ve eser üzerinde o dönemdeki dış etkenlerin önemi aynı düzeyde olmaz.¹⁰³ Bazı eserlerin oluşumunda yazarın duyguları; iç faktörler daha etkin iken bazı eserlerde dış faktörler daha etkili olmuştur. Haliyle eserin oluşumunda ağır basan etkene göre yazarın hayatını bilmenin önemi, değişiklik arz edebilir.

Kısaca psikolojik görevle yazarın yaşamıyla bağlantı kurularak ve bireyselliği esas alınarak; eserin ana düşünce ve yan düşünceler anlaşılmasına çalışılır.

Teknik görevse, yazarı, yazdığı konu hakkında yazmaya iten etkenleri¹⁰⁴ (meditasyonu) ve kompozisyonun oluşumunu (biçimini) araştırır.¹⁰⁵ Yazarı, yazmaya iten etkenler, metnin içeriğini ve ana düşünceyi oluşturur. Başlangıçta zihinde dağınık bir şekilde bulunan bu düşüncelerin bir araya getirilmesi ve bu düşüncelere bir biçim verilmesi ile metnin kompozisyonu oluşturulur. Buradan da anlaşıldığı gibi meditasyon ile kompozisyon, diğer bir ifadeyle içerik ve biçim arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Meditasyon, eserin yazılması için sebep, kompozisyon ise sonuçtur. Teknik görevin gerçekleştirilmesi için de bu ilişkinin ortaya çıkarılması gerekir.¹⁰⁶ Zira yazarı, yazmaya sürükleyen etkenler, önce içeriğe dönüşür bu içerik daha sonra kompozisyon halini alır. Bu bağlamda metne niçin baştaki cümle ile başladığı, ana düşüncenin ve yan düşüncelerin birbirine nasıl bağlandığı ve esere nasıl bir biçim verildiği tespit edilir.¹⁰⁷ Nasıl ki, gramatik yorumlama, metni dilbilgisi açısından en küçük öğeden başlayarak en büyük öğeye kadar inceler, teknik görev de metindeki ana düşüncenin ilk teşekkülünden kompozisyona dönüşüne kadar olan süreci inceler.¹⁰⁸ Daha sarıh bir ifadeyle gramatik yorumlama, tamamen dile odaklanmışken teknik görev düşüncenin teşekkülünü odaklanmıştır. Düşüncenin ürünü olan her şeyi incelemek, teknik görev kapsamına girer.¹⁰⁹

Hulâseten teknik görev, eseri, içerik ve biçim (üslup) olarak inceler, düşüncenin zihinde tebellür etmesinden kompozisyon aşamasına kadar olan sürecin nasıl gerçekleştiğini araştırır, metnin tinsel oluşum sürecini ortaya çıkarır. Eserin ifade ve üslûbunu, yazarın bireysel dil özelliklerini yansıttığı bir alan olarak görür ve eserin gramatik boyutuyla ilgilenmez.

⁹⁷ Şilan Ceren Ceylan, *Paul Ricoeur'ün Hermeneutik Kuramında Metaforun İşlevi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 39.

⁹⁸ Schleiermacher, *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*, 28.

⁹⁹ Toprak, *Hermeneutik Ve Edebiyat*, 50.

¹⁰⁰ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 107.

¹⁰¹ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 107.

¹⁰² Schleiermacher, *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*, 28; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 109; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 94.

¹⁰³ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 108.

¹⁰⁴ Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 94; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 132.

¹⁰⁵ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 132; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96.

¹⁰⁶ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 135.

¹⁰⁷ Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 94.

¹⁰⁸ Schleiermacher, *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*, 16.

¹⁰⁹ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 132.

3. Psikolojik Yöntemi Kur'ân'a Uygulama İmkânı

Schleiermacher, psikolojik yöntemdeki sezgisel metotla Yeni Ahit'i anlayabilmek için kendisini yazarın yerine koyar ve yazarın zihin dünyasıyla bütünleşerek onun bireysel yönlerini anlamaya çalışır.¹¹⁰ Bunun için de metni oluştururken yazarın iç dünyasında neler yaşadığı, tarihsel ve kültürel çevresi bilinmelidir. Böylelikle yorumcu kendi benliğinden sıyrılarak kendisini adeta yazara dönüştürür. Diğer bir ifadeyle yazarın duygu ve düşüncelerini kendi dünyasında yeniden inşa eder.¹¹¹ Schleiermacher, yorumcuya, kendisini Yeni Ahit'in yazarları olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın yerine koymayı, onların zihin dünyasıyla bütünleşmeyi ve yazarın duygu ve düşüncelerini yeniden kurgulamaya önerir. İncil yazarları bir insandır ve yorumcunun da bir insan olması hasebiyle kendisini onların yerine koyması ve onların zihin dünyasıyla bütünleşmesi, iç dünyasında yazarın duygularını yeniden inşa etmesi imkân dâhilindedir. Ancak Kur'ân'ı yorumlayan kişi ile Allah arasında ontolojik olarak farklılık vardır. Kur'ân yorumcusunun böyle bir şey yapması mümkün değildir. Zira Allah Teâlâ'nın selbî sıfatlardan olan Muhâlefetün li'l-havâdis sıfatı vardır ki, bu da Allah Teâlâ'nın sonradan yaratılmış olan hiçbir varlığa benzemediğini ifade eder.¹¹²

Yine Schleiermacher, Yeni Ahit yazarlarının tarihsel ve kültürel çevreden etkilenerek metni oluşturduğunu dolayısıyla duygusal tercihlerin Yeni Ahit'in metinleşme sürecinde etkisinin olduğunu ve metnin bunlardan arındırılması gerektiğini savunur. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Allah Teâlâ, zamandan ve mekândan münezzehtir. Herhangi bir şeyin O'nu etkilemesi söz konusu değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de Allah Teâlâ'nın kendisine vahyettiği âyetleri olduğu gibi tebliğ etmiştir. Yaşadığı coğrafyanın ve kültürün etkisiyle âyetlerde herhangi bir değişiklik yapması söz konusu değildir. Kur'ân-ı Kerîm için nass-olgu ilişkisinden bahsedilebilir, ancak buradaki ilişkide Allah Teâlâ, Arapların örf ve âdetleri doğrultusunda değil kendi iradesi doğrultusunda ve evrensel bir hakikat olarak kalacak olan emir ve nehiyler indirmiştir. Ayrıca Allah Teâlâ'nın iradesi hiçbir zaman için olgu karşısında edilgen değil, etken bir rol oynamıştır. Kur'ân metninin yorumunda Yeni Ahit'teki şekliyle çevre ve kültürün etkisinden bahsetmek mümkün değildir. Bu durumda Schleiermacher'ın metni anlamak ve yorumlamak için önerdiği sezgisel metotun Kur'ân'a uygulanması mümkün değildir. Ancak sezgisel metot, müfessir ve tefsirlere uygulanabilir. Zira müfessirler, tefsîr faaliyetinde kelime, terkip ve cümlelerin anlamını sadece Arap dilinin kurallarına ve sözlüklere başvurarak belirlemez. Lafzın ötesinde müfessirin önyargıları ve temel kabulleri etkili olur. Lafzın umûmîliği sebebin husûsîliği, mücmel ve müteşâbih âyetlerin yorumlanması, hakikat-mecâz ayrımı konusundaki tercihlerde, delâletül-iktizâ için yapılan takdirlerde müfessirin bilgi birikimi ve mukaddem tefsirlerdeki açıklamalar etkili olduğu gibi müfessirin kendine has düşünce yapısı, hâleti rûhiyesi, içinde yaşadığı toplumun örf ve âdetleri etkili olur. Müfessir, yorum aşamasının tümünde olmasa da kimi aşamalarını, zihnindeki sübjektif bir sistem kontrolünde gerçekleştirmektedir. Sezgisel metotla müfessirin sübjektif yaklaşımları, ön yargıları, bağlı olduğu fikhî ve itikâdî mezhebin etkileri, benimsediği fikrî akımların yansımaları, şahsî kanaatleri âyetleri anlama ve yorumlamada ne kadar etkili olduğu tespit edilebilir. Bu yöntem, tefsîrde yer alan anlam ve yorumların doğru veya yanlış olduğunu belirlemede okuyucuya yardımcı olur.

Schleiermacher, metni yorumlarken sezgisel metotla birlikte karşılaştırmalı metodu uygular. Karşılaştırmalı metot; yazarı içinde bulunduğu kategorideki diğer yazarlarla karşılaştırarak kendine has niteliklerini ortaya çıkarır¹¹³ ve yazarın eserlerinde kullandığı kelime ve kavramlara yüklediği anlamları diğer eserlerle karşılaştırır.¹¹⁴ İncil yazarları birbirleriyle karşılaştırılabilir ve her bir yazarın kendine has özellikleri böylelikle ortaya çıkarılır. Ayrıca her bir yazarın kendi İncil'inde kullanmış olduğu sözcük ve kavramlar diğer İncillerle kıyaslanabilir. Ancak Kur'ân kelâmullahıdır, onun ezeli ve ebedi sahibi yalnızca Allah'tır. Allah'ın selbî sıfatlarından vahdâniyet sıfatı vardır ki; bu da O'nun bir olduğunu, zâtında ve fiillerinde ortağı olmadığını eşi ve benzerinin bulunmadığını ifade eder.¹¹⁵ Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in kıyaslanabileceği sahih başka ilâhî bir kitap da yoktur. Görüldüğü gibi Schleiermacher'ın metin yorumlanmasında önerdiği karşılaştırmalı metodu Kur'ân'a uygulamak mümkün değildir. Ancak bu metot, müfessirlere ve yazmış oldukları tefsirlere uygulanarak müfessirlerin semantik yaklaşımları ve âyetleri te'vil usûlleri karşılaştırılabilir.

¹¹⁰ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 92; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96.

¹¹¹ Simms, "Textuality", 321; Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, 101-102.

¹¹² Metin Yurdagür, "Muhâlefetün li'l-havâdis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/402.

¹¹³ Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96; Pfau, "Friedrich Schleiermacher's Theory of Style and Interpretation", 67.

¹¹⁴ Zimmermann, "F. D. E. Schleiermacher", 363.

¹¹⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Vahdâniyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/428.

Schleiermacher psikolojik yönteminde teknik ve psikolojik görev adı altında iki metodu metne uygular. Psikolojik görevin iki temel hedefi vardır: Birincisi; eserin temel düşüncesini yazarın hayatını dikkate alarak anlamak. İkincisi ise; eserdeki yardımcı düşünceleri ve her bir cüzü yazarın hayatıyla bağlantı kurarak anlamak.¹¹⁶ Schleiermacher, psikolojik görevi, İncil ve yazarlarına uygulamıştır. İnciller, yazarlarının hayatıyla paralel bir şekilde okunup yorumlanabilir ve bunun İncilleri anlamaya katkısı olur. Bu metodun temel ilkesinde *eserin ana düşüncesini yazarın hayatı ile birlikte anlama gayesi* yer almaktadır. Bu ilkede yer alan *eserin ana düşüncesi* prensibi Kur'an'ı anlama ve yorumlama ekseninde düşünüldüğünde Kur'an'ın ana konuları ile ilgili çalışmaları akla getirmektedir. Nitekim konulu tefsir yöntemiyle tefsir alanında bu tür çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu ilkedeki (ana düşünceyi) *yazarın hayatı ile birlikte anlama gayesi* kelâmullah sahibi Allah için uygulanamaz. Zira Allah'ın *hay* (yaşayan) ve *kayyûm*¹¹⁷ (her şeyi idare eden) sıfatı olmakla birlikte Allah Teâlâ'nın kendisi hakkında verdiği bilgi haricinde insanların Allah hakkında bilgi sahibi olma imkânı yoktur. Dolayısıyla bu metodun birebir Kur'an yorumuna uygulanması mümkün değilken müfessirlere ve tefsirlere uygulanması mümkündür. Herhangi bir tefsir, müfessirin hayatı ile birlikte okunursa âyet yorumlarında sosyokültürel hayatın etkileri tespit edilebilir. Bu da tefsirlerdeki sübjektifliği belirlemeye yardımcı olur.

Schleiermacher'in psikolojik yönteminde teknik görevden bahsedilmiştir. Teknik görev; yazarı, yazdığı mevzu hakkında yazmaya neden olan etkenleri¹¹⁸ ve kompozisyonun oluşum biçimini araştırır.¹¹⁹ Schleiermacher'in teknik görevinde yer alan *yazarı, yazmaya iten etkenleri araştırma* ilkesi, Kur'an yorumunda esbâb-ı nüzülü çağrıştırmaktadır. Esbâb-ı nüzül, âyetlerin inmesine vesile olan olayları ifade etmektedir.¹²⁰ Bu konu, ulûmu'l-Kur'an'ın önemli konularından biridir. Müfessirler, esbâb-ı nüzülün araştırılmasına önem vermişler ve bununla ilgili II. asırdan itibaren müstakil eser kaleme almışlardır.¹²¹ Bu durumda Schleiermacher'in teknik görevindeki *yazarı yazmaya iten etkenlerin araştırılması* ilkesinden çok daha ileri ve İslâm medeniyetine uygun bir yöntemden asırlar önce Kur'an'ı yorumlama sürecinde istifade edildiği söylenebilir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki; beşer ürünü olan bir eserin müellifi için *yazar* demekle birlikte Kur'an'ın sahibi olan Allah için böyle bir ifade kullanılamaz, zira bu, beşere ait bir sıfattır. Kur'an, Allah'ın kelâmıdır ve onun sahibi Allah'tır. Schleiermacher'in teknik görevde metne uygulanmasını önerdiği prensiplerden biri de kompozisyonun oluşum biçimini araştırmaktır. Yazar, metne niçin başlangıçta yer alan cümle ile başladığı, ana düşünce ile yan düşüncelerin birbirine nasıl bağlandığı ve metne nasıl bir biçim verildiği sorgulanır.¹²² Schleiermacher'in bu ilkesinin geliştirilmiş hali İslâm ilim geleneğinde belâgat ilminde bir sanat olarak Kur'an'a uygulanmıştır. Nitekim Arap dili ve belâgatinde berâat-i istihlâl (fevâtihu's-suver); sûre başlangıçlarındaki incelik ve güzelliği araştırır.¹²³ Allah Teâlâ'nın niçin başlangıçtaki âyetlerle sûrelere başlamayı tercih ettiğinin hikmeti tespit edilmeye çalışılır. Hüsn-i intihâ (havâtimü's-süver) ise; sûrelerdeki son âyetlerin, öncesindeki veya baştaki yahut sonrasında gelen sûrenin ilk âyetleriyle nasıl bir uyum içerisinde olduğunu ve muktezâ-yı hâle uygun bir şekilde nasıl bitirildiğini araştırır.¹²⁴ Schleiermacher, bir metinde ana düşünce ile yan düşüncelerin birbirine nasıl bağlandığının araştırılmasını önermiştir, tefsir usûlünde bu husus, siyâk-sibâk ilmi (âyetler arasındaki uyum) başlığı altında ele alınmıştır. Şeyh Veliyyüddîn el-Mellevî konuyla şöyle der: “Her bir âyetin önceki âyeti tamamlayıp tamamlamadığı, müstakil olup olmadığı, şayet müstakilse önceki âyetle olan münasebetinin ne olduğu araştırılmalıdır.”¹²⁵

¹¹⁶ Schleiermacher, *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*, 34; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 107.

¹¹⁷ Bekir Topaloğlu, “Hay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16/549.

¹¹⁸ Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 94; Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 132.

¹¹⁹ Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism*, 132; Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 96.

¹²⁰ Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsiri'l-me'sûr* (Kâhire, y.y., 2000), 1/36.

¹²¹ İbn Şihâb ez-Zührî, *Tenzilü'l-Kur'an; Vâhidî, Esbâbü'n-nüzûl; İbn Teymiyye, et-Tibyân fi nüzûli'l-Kur'an; Süyûtî, Lübâbü'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl; Atıyyetullah b. Atıyye el-Üchûrî, İrşâdü'r-rahmân li-esbâbi'n-nüzûl ve'n-nesh ve'l-müteşâbih ve tecvidü'l-Kur'an*. Geniş bilgi için bk. Muhsin Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 21/360-362.

¹²² Schleiermacher, *The Hermeneutics Reader*, 94.

¹²³ Ebû Hamid Bahaeddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâfi Sübkî, *Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhisi'l-miftâh* (Beyrût: el-Mektebü'l-Asriyye, 2003), 2/340, 341; Suyûtî, *İtkân*, 3/361; Abdülmüteâl Saîdî, *Bugyetü'l-izâh li-Telhisi'l-miftâh fi ulûmi'l-belâga* (Kâhire: Mektebetü'l-Âdâb, 2005), 4/705, 708; Nusreddin Bolelli, *Belâgat* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2001), 404; Ali Bulut, *Belâgat-i Müyessera* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2016), 249.

¹²⁴ Sübkî, *Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhisi'l-miftâh*, 2/343; Suyûtî, *İtkân*, 3/366; Saîdî, *Bugyetü'l-izâh*, 4/713, 714 Bolelli, *Belâgat*, 45; Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 255.

¹²⁵ Suyûtî, *İtkân*, 3/369.

Görüldüğü üzere Schleiermacher'in metin okumalarında tavsiye ettiği söz konusu ilkenin çok daha geliştirilmiş bir yöntemi Arap dili ve belâgatinde berâat-i istihlâl ve hüsn-i intihâ sanatları, tefsîr usulünde siyâk -sibâk ilmi ile asırlar önce Kur'ân'ı anlama ve yorumlama çabaları esnasında ortaya konmuş, hatta bu konularla ilgili müstakil eserler dahi yazılmıştır.¹²⁶ O halde Kur'ân'ı anlama ve yorumlama sürecinde hermenötik bir yöntem olarak İncil'e uygulanmış olan söz konusu *teknik göreve* değil İslâm ilim geleneğindeki ilmî birikime başvurmak gerekir.

Sonuç

Müslümanlar ile hıristiyanların kutsal kitap inancı birbirinden farklıdır. Müslümanlar Kur'ân-ı Kerîm'i tamamen Allah kelâmı olarak görürken hıristiyanlar ve hususen Schleiermacher, Yeni Ahit (İnciller)'i tamamen Tanrı kelâmı olarak görmez.

Müslüman inancına göre; Kur'ân-ı Kerîm, nüzûlünden önce cinlerin ve şeytanların müdahalesinden korunduğu gibi nâzil olurken de beşer kelâmının Kur'ân'a karışması önlenmiştir. Kur'ân, lafız ve mana olarak Allah'a aittir. Sahâbe döneminde de cem ve istinsâh faaliyetleriyle her türlü tahrif ve tebdilden korunmuş ve günümüze kadar bu şekliyle gelmiştir.

Hıristiyan inancına göre Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Yeni Ahit (İnciller), yazarları Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından Hz. İsa'nın ölümünden yıllar sonra şifahî olarak nakledilen bilgilerin bir araya toplanması ile oluşmuştur. Yeni Ahit, kutsal ruh önderliğinde yazılmış olmakla birlikte bu önderlik, lafız ilhamı değil, konu ilhamı olması hasebiyle tamamen Tanrı kelâmı değildir. Söz konusu yazarlar; yaşadıkları toplumun etkisi altında kalarak ve kendi yorumlarını katarak İncilleri yazmışlardır. Schleiermacher de Yeni Ahit'i yazarlarının kutsal ruhtan ilham alarak yazdığı bir kitap olarak görmüş ve Yeni Ahit'te üslûp ve içerik bakımından farklılıkların ve eklemelerin olduğunu, bu kutsal kitabın tamamen vahiy mahsûlü olmadığını ifade etmiştir.

Schleiermacher, psikolojik yönteminde sadece metne değil yazarın özneliğine ve metin dışı davranışlarını araştırmayı tavsiye etmiştir. İncil metinleri yorumlanırken yazarların metin dışındaki halleri ve kendilerine has özellikleri araştırılmalıdır. Ancak Kur'ân yorumlanırken Kur'ân dışına çıkılarak Allah Teâlâ'nın hal ve tavrını araştırmak mümkün değildir. Yine Schleiermacher'in tavsiye ettiği metindeki özneliği araştırma ilkesi, yazarın yoruma dayalı ifadeleridir ki, Kur'ân'da yoruma açık âyetler olmakla birlikte yoruma dayalı bir bilgi bulunmayıp tüm âyetler kat'i bilgi ifade eder. Schleiermacher'in psikolojik yöntemindeki yazarın özneliğini ve metin dışı davranışını araştırma önerisini Kur'ân yorumunda uygulamak mümkün değildir.

Schleiermacher, sezgisel metodunda Yeni Ahit (İnciller)'i yorumlayabilmek için kendisini Yeni Ahit'in yazarlarının yerine koyarak, diğer bir ifadeyle empati yaparak onların zihin dünyasıyla bütünleşmeyi ve yazarların öznel yönlerini anlamayı önermektedir. İncil ve yazarları için bu mümkün olmakla birlikte Kur'ân ve onun yorumcusu için bu mümkün değildir. Zira Allah ile Kur'ân yorumcusu arasında ontolojik farklılığından dolayı Kur'ân okuyucusunun bu şekilde bir empati yapması mümkün değildir. Ayrıca bu durumun Allah Teâlâ'nın selbî sıfatlardan Muhâlefetün li'l-havâdis sıfatına da aykırı olduğu apaçık ortadadır. Yine Schleiermacher, Yeni Ahit yazarlarının metni oluştururken sosyal ve kültürel çevreden etkilendiğini ve dolayısıyla bu etkilerin metinden arındırılması gerektiğini savunur. Bu ilke, Yeni Ahit yazarlarına uygulanmıştır ancak Allah Teâlâ, zaman ve mekândan münezzehtir. Hiçbir dış etken O'nu etkileyemez. Nas olgu ilişkisi olmakla birlikte Hz. Peygamber (s.a.s.), âyetler nâzil olduktan sonra âyetlerde hiçbir değişiklik yapmadan, yaşadığı coğrafyanın ve kültürün etkisinde kalmadan vahyi tebliğ etmiştir. Kur'ân metninde Yeni Ahit'deki şekliyle çevre ve kültürün etkisi söz konusu değildir. Bu durumda Schleiermacher'in Yeni Ahit'i anlamak ve yorumlamak için önerdiği sezgisel metodun Kur'ân'a uygulanması mümkün değildir. Ancak bu metod, müfessir ve tefsirlere uygulanabilir. Zira müfessir Kur'ân'ı, sadece tefsîr usûlünde ve tefsîr disipliniinde yer alan kurullarla anlayıp yorumlamaz. Bunların dışında müfessirin âyetleri yorumlamasında birçok etken vardır. Bu etkenlerin müfessirlerin görüşlerini değerlendirirken ve doğru yorumlar tespit edilirken göz önünde bulundurulması gerekir. Bir tefsîrin teşekkül ve oluşumunda müfessirin bilgi birikimi, başvurduğu kaynaklar ve ulûmu'l-Kur'ân önem arz etmekle birlikte içinde yaşadığı sosyal hayatın da etkisi büyüktür. Zira yazılan bir tefsîrin öznel tarafıyla birlikte sosyal bir tarafı da bulunmaktadır. Müfessiri, önyargıları, ideolojik düşünceleri, itikâdi ve fikhî olarak mensubu olduğu mezhebin görüşleri, örf ve adetleri etkiler. Tefsîrde yer alan yorumların değerlendirilmesinde müfessirin rûhî yapısının da göz önünde bulundurulması gerekir. Müfessiri, müfessir yapan ruhî yaşam aşamaları, onu ve tefsîrini anlamada önemli ipuçları verir. Müfessir, her zaman kendisini etkileyen iç ve dış etkenlerden kendisini ve tefsire dair açıklamalarını koruyamaz. Müfessirin tefsîrinde belirttiği görüş ve tercihleri, içinde yaşadığı toplum ve sosyal şartlarla birlikte değerlendirildiğinde müfessirin

¹²⁶ Husn-i ibtidâ (fevâtihu's-süver) hakkında İbn Ebi'l-İsbâ "*el-Havâtiru's-sevânih fi esrâri'l-fevâtih*" isimli eseri yazmıştır. Münâsebâtü'l-Kur'ân hakkında Burhâneddîn el-Bikâî "*Nazmu'd-dürer fi tenâsübi'l-âyi ve's-süver*" isimli eseri yazmıştır. Suyûtî, *İtkân*, 3/361, 369.

öznel tercihleri ortaya çıkarılabilir. Bunun tespit edilmesi, âyetin maksûdu ilâhîye mutâbık anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemeye yardımcı olur.

Schleiermacher, sezgisel metodun, karşılaştırmalı metotla birlikte uygulanmasını önerir. O, karşılaştırmalı metotla yazarı aynı kategorideki benzer yazarlarla karşılaştırmayı ve yazarın kendine has niteliklerini ortaya çıkarmayı önermiştir. Schleiermacher, İncil yazarlarını birbirleriyle karşılaştırılmasını ve her bir yazarın kendine ait özelliklerin belirlenmesini tavsiye etmiştir. Ancak Kur'an kelâmullahıdır, Allah'ın selbî sıfatlarından Vahdâniyyet sıfatı, O'nun bir olduğunu, zâtında ve fiillerinde eşi ve benzerinin bulunmadığını ifade eder. Kur'an'ın karşılaştırılabileceği başka ilâhî bir kitap mevcut olmadığı için karşılaştırmalı metot, Kur'an yorumunda uygulanamaz. Bu metot, müfessirlere ve tefsirlere uygulanarak müfessirlerin semantik tahlilleri ve özneliği tespit edilebilir.

Schleiermacher, psikolojik yöntemde "teknik ve psikolojik görev" adı altında iki metodu metne uygulamıştır. O, psikolojik görevle eserin ana düşüncesini ve eserdeki yardımcı düşünceleri ve her bir cüzü yazarın hayatıyla birlikte anlamayı hedeflemiştir. Psikolojik görev, Yeni Ahit ve yazarları için uygundur. İnciller, yazarlarının hayatıyla birlikte okunup yorumlanabilir. Bu metodun temel ilkesindeki *eserin ana düşüncesini* tespit prensibi, Kur'an için düşünüldüğünde; Kur'an'ın ana konuları ile ilgili çalışmaları ve konulu tefsir yöntemiyle yapılan çalışmaları akla getirmektedir. Bu tür çalışmalar da son yıllarda çok fazla sayıda yapılmıştır. Ancak bu ilkedeki (ana düşüncüyü) *yazarın hayatı ile birlikte anlama gayesi* Allah için uygulanamaz. Zira Allah'ın *hay ve kayyûm* sıfatları olmakla birlikte Allah'ın kendisi hakkında verdiği bilgi dışında insanların Allah hakkında bilgi sahibi olma imkânı yoktur. Görüldüğü üzere bu metodun tam olarak Kur'an yorumuna uygulanması mümkün değildir. Ancak müfessirlere ve tefsirlere uygulanması mümkündür. Böylelikle müfessirlerin âyetleri tefsir ve te'vîl ederek tercih ettiği itikâdî ve ameli görüşlerin yaşadığı sosyal hayatla olan bağlantısı tespit edilebilir.

Schleiermacher, psikolojik yöntemde teknik görevi uygulamıştır. O, bu uygulamasında yazarı, yazmış olduğu konu hakkında yazmaya iten etkenleri ve kompozisyonun oluşum biçimini araştırmıştır. Schleiermacher'in bu ilkesi, tefsir usûlünde esbâb-ı nüzulü çağrıştırmaktadır. Müfessirler, bu konuyla ilgili II. asırdan itibaren müstakil eserler yazmışlardır. Schleiermacher, yazarın metne neden başlangıçtaki cümle ile başladığını, ana düşünce ile yan düşüncelerin birbirine nasıl bağlandığının tespit edilmesini tavsiye eder. Bu metodunun daha köklü hali, İslâm ilim geleneğinde belâgat ilminde bir sanat olarak ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, Schleiermacher, yazarın metne niçin başlangıçta yer alan cümle ile başladığını sorgularken, Arap dili ve belâgatinde berâat-i istihlâl (fevâtihu's-süver) sanatı, sûre başlangıçlarındaki hikmeti ve inceliği araştırmıştır. Hüsn-i intihâ (havâtimü's-süver) sanatı ise sûrelerdeki son âyetlerin, öncesindeki âyetlerle nasıl bir uyum içerisinde olduğunu ve muktezâ-yı hâle uygun olarak nasıl bitirildiğini araştırmıştır. Şu halde Schleiermacher'in metne uyguladığı teknik görevden çok daha ileri ve profesyonel bir yöntemden asırlar önce Kur'an'ı yorumunda istifade edildiği görülmektedir. Bu durumda öncelikli olarak tefsir usûlünde ortaya konmuş olan esbâb-ı nüzûl ilminden, Arap dili ve belâgatindeki berâat-i istihlâl ve hüsn-i intihâ sanatlarından istifade etmek gerekir.

Schleiermacher, bir metindeki ana düşünce ile yan düşüncelerin birbirine nasıl bağlandığının araştırılmasını önerirken tefsir usûlünde bu konu münâsebâtü'l-Kur'an başlığı altında ele alınmıştır. Schleiermacher'in metin yorumlanmasında önerdiği söz konusu ilkenin çok daha geliştirilmiş bir yöntemi "münâsebâtü'l-Kur'an" ilmi asırlar önce Kur'an'ı anlama ve yorumlama çabalarında ortaya konmuştur.

Hıristiyanlık ve İslâmiyet'teki kutsal kitap inancındaki büyük farklar nedeni ile Schleiermacher'in psikolojik hermenötüğünde Yeni Ahit (İncil) metinlerine uyguladığı yazarla ilgili metotları Kur'an metnine uygulamak mümkün değildir. Diğer taraftan söz konusu yöntemin metinle ilgili olan metotlarından çok daha sistematik hali asırlar önce Kur'an tefsirinde uygulandığı için bunlara da tevessül etmeye de gerek yoktur. Ancak Schleiermacher'in İncil metinlerine ve yazarlarına uyguladığı psikolojik yöntemin, müfessirlere ve tefsirlere uygulanması önerilebilir. Bu uygulama neticesinde müfessirlerin âyet yorumlarındaki öznel yönleri ve tefsirlerindeki sosyokültürel tesirler tespit edilebilir.

Kaynakça

- Aydemir, Abdullah. "Beytulizze". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/90. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Aydın, Fuat. *Dinleri Tarihleriyle Okumak*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Aydın, Mahmut. *Anahatlarıyla Dinler Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2013.
- Aydın, Mahmut. *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Mehmet Görmez. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Aydın, Mehmet. "Hıristiyanlık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/340-345. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Bilen, Osman. *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*. Ankara: Kitabiyat, 2002.
- Bolelli, Nusreddin. *Belagat*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 3. Basım, 2001.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fi. *Sahih-i Buhârî*. ed. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrût: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Bulut, Ali. *Belâgat-i Müyessera*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2016.
- Ceren Ceylan, Şilan. *Paul Ricoeur'ün Hermeneutik Kuramında Metaforun İşlevi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Davûd, Ebû Bekr Abdullah b. Süleyman b. Eş'as İbn Ebû. *Kitâbü'l-Mesâhif*. thk. Muhammed Abduh. Kâhire: el-Fârûku'l-Hadîse, 2002.
- Demirci, Muhsin. "Esbâb-ı Nüzûl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/360-362. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Dilthey, Wilhelm. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. çev. Doğan Özlem. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Diraz, Muhammed Abdullah. *en-Nebe'ü'l-azîm*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, ts.
- Elik, Hasan. *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 3. Basım, 2009.
- Freund, Julien. *Beşeri Bilim Teorileri*. çev. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Gadamer, Hans-Georg. *Hakikat ve yöntem*. çev. Hüsamettin Arslan, İsmail Yavuzcan. 2 Cilt. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.
- Grondin, Jean. *Introduction to Philosophical Hermeneutics*. London: Yale University Press, 1994.
- Hamidullah, Muhammed. *Kur'an-ı Kerîm Tarihi*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "Ahd-i Atîk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/494-501. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Hatip, Abdülaziz. *Kur'an Ve Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1997.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'ı Anlamada Metin Dışı (Psikolojik) Bağlam ve Schleiermacher Hermenötiği". *Tafsir Dergisi* 2/1 (Mayıs 2022), 1-14.
- Keşîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Ömer İbn. *Fezâilü'l-Kur'an*. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1995.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi'li-ahkâmî'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrâhîm el-İtfiyîş. 20 Cilt. Kâhire: Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 3. Basım, 1964.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünenü'n-Nesâî*. thk. Şuayb el-Arnâvûd. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'r-Risâle el-âlemiyye, 2009.
- Palmer, Richard E. *Hermeneutics*. Evanston: Northwestern University Press, 5. Basım, 1980.
- Pfau, Thomas. "Friedrich Schleiermacher's Theory of Style and Interpretation". *University of Pennsylvania Press* 51/1 (Mart 1990), 51-73.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahreddîn Muhammed b. Ömer Fahreddîn-. *Mefâtihü'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1999.
- Risser, James. "Plato's Paradigm for Hermeneutics". *Internationales Jahrbuch für Hermeneutik* 1 (2012), 81-93.
- Römer, Inga. "Method". *The Blackwell Companion to Hermeneutics*. ed. Niall Keane, Chris Lawn. 86-96. İngiltere: John Wiley, 2016.
- Rutt, Jessica. "On Hermeneutics". *E-Logos* 13/1 (Ocak 2006).
- Saîdî, Abdülmüteâl. *Bugyetü'l-îzâh li-Telhîsi'l-miftâh fi ulûmi'l-belâga*. 4 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Âdâb, 2005.
- Sarıçioğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Kardelen Kitabevi, 2. Basım, 1999.
- Schleiermacher, Friedrich. *The Hermeneutics: Outline of the 1819 Lectures*. çev. Jan Wojcik and Roland Haas. PDF: The Johns Hopkins University Press, 1978.

- Schleiermacher, Friedrich. *Hermeneutics and Criticism*. ed. Andrew Bowie. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Schleiermacher, Friedrich. *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*. çev. James Duke and Jack Forstman. ed. Heinz Kimmerle. Atlanta: Scholars Press, 1986.
- Schleiermacher, Friedrich. *The Christian Faith*. çev. D.M. Baillie. İskoçya: Edinburgh, 1922.
- Schleiermacher, Friedrich. *The Hermeneutics Reader*. ed. Kurt Mueller - Vollmer. New York: Continuum, 1988.
- Scholtz, Gunter. *Ethik und Hermeneutik: Schleiermachers Grundlegung der Geisteswissenschaften*. Frankfurt: Suhrkamp, 1995.
- Simms, Karl. "Textuality". *The Blackwell Companion to Hermeneutics*. ed. Niall Keane, Chris Lawn. İngiltere: John Wiley, 2016.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an*. 4 Cilt. Kâhire: el-Heyetü'l-Mısriyye, 1974.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr*. 16 Cilt. Kâhire, y.y., 2000.
- Sübkî, Ebû Hamid Bahaeddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâfi. *Arûsü'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-miftâh*. 2 Cilt. Beyrût: el-Mektebü'l-Asriyye, 2003.
- Sülün, Murat. *Kur'an Kılavuzu: Mutlak Gerçeğin Sesi*. İstanbul : Ensar Neşriyat, 2011.
- Taberî, Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kâhire: Dâru Hicr, 2001.
- Tanyu, Hikmet. "Ahd-i Cedîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/501-507. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Topaloğlu, Bekir. "Hay". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/549-550. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Toprak, Metin. *Hermeneutik Ve Edebiyat*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- Tümer, Günay. vd. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınları, 9. Basım, 2017.
- Özaktan, Fatih. "Schleiermacher'in Gramatik Yöntemi ile İslâm İlim Geleneğinde Kur'an'ı Anlama-Yorumlama Geleneğinin Mükâyesesi". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (Nisan, 2021). 179-217. <https://doi.org/10.31121/tader.835786>
- Vial, Theodore. *Schleiermacher: A Guide for the Perplexed*. London: Bloomsbury, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Levh-i Mahfûz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/151. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahdâniyyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/428-430. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İlim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 22/108-109. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Yurdağür, Metin. "Muhâlefetün li'l-havâdis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 30/402. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve uyûnü'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1987.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazim. *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'an*. 2 Cilt. Mısır: Matbaatu İsa el-Babî el-Halebî ve Şürekâuhu, 3. Basım, ts.
- Zimmermann, Jens. "F. D. E. Schleiermacher". *The Blackwell Companion to Hermeneutics*. ed. Niall Keane and Chris Lawn. 360-365. İngiltere: John Wiley, 2016.